

ПЕРЕДУМОВИ РОЗМІЩЕННЯ ПОСІВІВ ГРЕЧКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

О.В.АВЕРЧЕВ – к.с.-г.н., доцент,

Ю.С.НАРОХА – викладач, ХДСГІ

Границя зони вирощування гречки була зумовлена не стільки біологічними особливостями культури, скільки умовами, що історично склалися та пов'язані з комплексом факторів, в тому числі рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва та агротехніки, економічного та соціального розвитку країни вирощування.

Найбільший розквіт виробництва гречці спостерігався у XVII–XVIII ст. У той час за врожайністю гречка не поступалася іншим зерновим культурам. Гречка в багатьох країнах Європи була важливою хлібною рослиною.

Крупа гречки займала одне з провідних місць в сільськогосподарському виробництві США, Росії, Франції, Польщі, Германії та інших країн. В Росії площа посіву гречки складала 13% посівної площі, в Германії - 15-20%, у Франції - до 25%.

Таке широке розповсюдження цієї культури у XVII –XVIII ст. пояснюється ще й тим, що гречка широко використовувалась в бджільництві як основний медонос.

В умовах слабкорозвинутого сільського господарства, низького рівня агротехніки, гречка вирощувалась там, де природні умови забезпечували їй нормальний розвиток. Зона її вирощування обмежувалась вимогами плодючості ґрунту, достатньої кількості світла, тепла та природної зволоженості. Була визначена конкретна границя цієї зони - від паралелі 60° півн. широти на півночі до паралелі 50° півн. широти на півдні. Південні регіони не використовувались під посіви гречки головним чином з причини недостатнього зволоження, а також з причини вкрай низького рівня сільгоспвиробництва та агротехніки зокрема.

З розвитком науково-технічного прогресу у всіх напрямках промисловості та сільського господарства, гречку витіснили інші культури. Так, розповсюдження на ринках Європи бобових культур, картоплі, рису; розвиток виробництва пшеничних та кукурудзяних круп; підвищення врожайності пшениці за рахунок внесення мінеральних добрив - все це зумовило скорочення посівів гречки. Крім того, збільшення виробництва цукру послабило позиції гречки як головного джерела отримання меду. До середини XIX ст. площа посівів гречки в Росії скоротилась до 2,1-2,5% від загальної площі зернових.

Було визначено, що найбільш сприятливим для гречки є м'який клімат з достатнім зволоженням, що в районах з малою кількістю природних опадів та різкими зонами температури гречка страждає від заморозків та заметів (Плотніков, 1934). Тому площа посіву гречки в південних регіонах і досі залишається на низькому рівні.

Основною причиною недостатнього впровадження в нашій зоні цієї культури є недостатня вивченість можливостей гречки та її вимог щодо умов вирощування.

Аналіз природних, кліматичних та водогосподарських факторів показує на те, що надійність отримання високих та стабільних урожаїв гречки в зоні так званого традиційного вирощування цієї культури не така вже й висока. Це підтверджує ряд негативних умов, характерних для цієї зони:

- можливі заморозки пізньої весни та ранньої осені;
- надмірна зволоженість ґрунту, пов'язана з підвищеною нормою опадів;
- тривалі періоди без опадів;
- недостатня кількість тепла у літній період;
- наявність кислих ґрунтів, що потребують хімічних меліорацій.

Всі ці фактори, виступаючи поодиночі або разом, лежать в основі того, що врожайність зерна гречки залишається низькою (5-6 ц/га в Росії та Білорусі, 7-8 ц/га в Україні).

В той же час південні регіони вирізняються більш плодючими землями, світла та тепла тут достатньо для вирощування багатьох сільськогосподарських культур, зокрема гречки.

Тривалість теплого періоду - 200-220 днів, безморозного - 90-110 днів, сума позитивних температур - 1200-1800° - в таких умовах гречка може забезпечувати і забезпечує по 10-15 ц/га зерна.

Більше того, природні умови півдня дозволяють вирощувати два урожаї гречки з отриманням достатньо високої урожайності. Можливість повторних посівів підвищує економічну вигідність вирощування культури і є важливим резервом виробництва зерна гречки.

Крім того, в південних областях, зокрема в Херсонській, є можливість вирощування гречки в агроеліоративних полях рисових сівозмін. Гречка, що вирощується в рисовій сівозміні, збагачує ґрунт органічною речовиною, сприяє очищенню полів від бур'янів, поліпшує водні та фізичні властивості ґрунту, а також підвищує врожайність основної культури.

Урожай зерна гречки, вирощений на півдні відрізняється високими технічними показниками. Цей фактор має особливо важливе значення, зважаючи на те, що зерно гречки є джерелом отримання крупи - дієтичного продукту харчування, цінність якого в його якості.

Так, якщо зерно, отримане у традиційній зоні вирощування, містить 11-13% білка, то в південних регіонах - 15-18%.

Одним з найважливіших факторів нормального розвитку гречки і формування високого врожаю є достатнє забезпечення її вологою, особливо в період цвітіння та утворення плодів. Зрошувані системи, будовані у південних регіонах поширюють можливості використання цього фактора для гречки. Використання зрошення дає можливість максимально наблизити умови росту гречки до біологічно оптимальних, навіть за умови посухи та високої температури у найбільш відповідальний період її розвитку.

Отже, зона так званого традиційного вирощування гречки умовна, та ореол її розповсюдження визначився історично.

Активний розвиток сільського господарства, селекції та агрономії, хімічної та машинобудівельної індустрії створив передумови просування культури далеко за паралель 50° північної широти. В наш час посіви гречки не тільки займають південні степові зони України, вона культивується в Криму і, навіть, в умовах Закавказзя.

Сучасне уявлення про цю культуру базується в цілому на досвіді передового виробництва та результатів наукових досліджень вчених, наукових організацій, отриманих в умовах традиційної зони її вирощування.

Аналіз результатів таких досліджень, а також інших вчень свідчать, що для південних регіонів України деякі положення та уявлення щодо відношення рослин гречки до тих чи інших умов росту та розвитку не відповідає дійсному стану справ в тій чи іншій мірі.

До переліку уявлень, які визнані і вважаються правомірними в умовах центральних та північних регіонів Росії та України, та не знаходять свого підтвердження повністю або в більшій мірі в південних регіонах можна віднести:

- відношення рослин гречки до температури оточуючого середовища в період росту та розвитку;
- відношення до ґрунтової вологи та її засолення;
- відношення до збиткової зволоженості ґрунту та ін.

В певній мірі є протиріччям традиційні уявлення про вкрай негативне відношення гречки до високих температур повітря, особливо в період цвітіння та утворення плодів, свідченням цього можуть служити результати деяких наукових досліджень, проведених в південних регіонах.

В цій зоні були отримані досить високі врожаї зерна гречки саме тоді, коли температура повітря перевищувала 25-28°C, а поверхня ґрунту прогрівалась до 60°C.

Для умов півдня України, де розвинуте зрошуване землеробство, є великі площі малопродуктивних земель, функціонують рисові

зрошувальні системи, є великі простори з близьким заляганням підґрунтових вод, культура гречки вкрай недостатньо вивчена.

Кроки, зроблені в цьому напрямку, дають змогу вважати, що гречка тут може добре розвиватись та давати високі врожаї.

Важко назвати іншу сільськогосподарську культуру, яку можна було б порівняти з гречкою за здібністю пристосовуватись до умов вирощування. Так, завдяки особливій кореневій системі вона максимально мобілізує та використовує поживні речовини, що знаходяться в ґрунті.

Біологія рослини дозволяє їй гальмувати, прискорювати або, навіть, переривати свій розвиток в залежності від погодних умов та агротехніки на протязі вегетаційного періоду. Так, з початком посухи, гречка може на деякий час зупинити свій розвиток, а після її закінчення, рослини продовжують квітнути та утворювати плоди. Отже гречка дуже добре пристосовується до умов оточуючого середовища.

Таким чином, для півдня України, зокрема для Херсонської області виробництво гречки є перспективним.

Вирощувати гречку в південних регіонах варто, але лише за умовами забезпечення її посівів зрошенням, добривами і належною агротехнікою. Крім того, слід приділити увагу виведенню нових перспективних сортів цієї культури.

Найкраще підтвердження цього - урожай, отриманий у виробничих умовах у Херсонській області в 1996 році: 9,0 ц/га в середньому по Скадовському району, 7,9 ц/га - по Білозерському та 7,6 ц/га - по Голопристанському району.